

Prof. Pauli Kettunen

Helsingin yliopisto, yhteiskuntahistorian laitos

”Kansallisen” muuttuvat muodot

Globalisaatiota käsittelevässä keskustelussa menneen ja nykyisen välille kuvataan usein jyrkkä katkos. Menneisyydestä piirretään karikatyyri, suljetun kansallisen yhteiskunnan kuva, nykyinen ja varsinkin tuleva taas kuvataan rajattomaksi maailmaksi. Jatkuvuutta ja pysyvyyttä edustaa kuitenkin tässä kuvauksessa toimija, joka vastaa uusiin haasteisiin. ”Meidän” on vaalittava kilpailukykyämme globaalistuvassa taloudessa, ”meidän” on profiloiduttava houkutteleviksi ja luotettaviksi ylikansallisten toimijoiden vertailevan katseen alla. ’Me’ viittaa edelleen ennen kaikkea kansallisvaltion rajaamaan kokonaisuuteen.

Globalisaatio tulkitaan yhä ensi sijassa kansalliseksi haasteeksi. Voidaan tosin tunnustaa, etteivät kansalliset toimet riitä globalisaation hallintaan ja että jo kansallisen politiikan mahdollistamiseksi tarvitaan kansainvälistä ja ylikansallista – Suomen tapauksessa ennen kaikkea eurooppalaista – yhteistyötä. Keskustelua näyttää kuitenkin ohjaavan näkemys, jonka mukaan toimintaympäristö muuttuu rajusti, mutta toimijat itse, kuten Suomi, edustavat pysyvyyttä ja jatkuvuutta. Kuitenkaan globalisaatio ei muuta vain toimintaympäristöjä, vaan toimijatkin muotoutuvat ja määrittyvät uudelleen. Sellaiset sanat kuin ’me’ ja ’yhteiskunta’ menettävät aiempaa, kansalliseen kokonaisuuteen liittyntä itsestäänselvyttään.

Modernin valtion ja yhteiskunnan hahmottajina J. V. Snellman samoin kuin Anders Chydenius ovat ajankohtaisia siksi, että he avasivat, kehittivät ja perustelivat uusina ajatuksina sellaista, mikä sittemmin muuttui, jähmettyi ja kätkeytyi selviöiksi. Heidän käsityksiään tarkastelemalla voimme tarttua omiin itsestäänselvyksiimme. Tällaisella historiallisella lähestymistavalla on tärkeä kriittinen tehtävä globalisaatiokeskustelussa.

Suomalaisessa keskustelussa globalisaatio on tapana sovittaa pitkään historialliseen linjaan, jolla olemme esittäneet menestyksellisiä kansallisia vastauksia ulkoisiin välttämättömyyksiin. On syytä hakea näkökulmaa tämän kansallisen kertomuksen ulkopuolelta ja kysyä, millä tavoin, millä ehdoin ja millaisin seurauksin Suomessa on määritelty kansallisia tehtäviä ja kansallista toimijuutta.

Snellmanin kansallisessa tehtävämäärittelyssä oli kaksi puolta, sivistyneistön kansallistaminen ja kansan sivistäminen. Näin kansakunta kehkeytyi maailmanhistorian toimijaksi. Kansan yhden mielen korostaminen – konsensusperiaate – loi kuitenkin pohjaa konflikteille, joissa kamppailtiin siitä, kuka sai puhua kansan nimissä ja kenen määrittelemä kansa oli oikea. Myöhemmin, erityisesti 1960-luvulla, ristiriidat ja kompromissit tunnustettiin positiiviseksi osaksi kansallista toimijuutta. ”Pohjoismainen malli” edellytti, että ristiriitaisten ryhmätujen kompromisseilla voitiin luoda sosiaalisen tasoituksen, talouskasvun ja laajentuvan demokratian hyvä kehä sekä sovittaa toisiinsa vahva maailmanmarkkinariippuvuus ja sisäinen vakaus.

Globalisoituneen talouskilpailun näkökulma korostaa taas kansallista konsensusta – vieläpä erityisen vahvasti silloin, kun globalisaation haasteeseen halutaan vastata tietoon, osaamiseen ja poliittiseen vakauteen perustuvalla kilpailustrategialla. Konsensusihanne voi tehdä vaikeaksi tunnistaa ja tunnustaa niitä eri etujen, tarpeiden ja tavoitteiden puolia, jotka eivät ole sovittavissa kilpailukykyprojektin palvelukseen. Globalisaation käsitteleminen rajatusti kansallisina haasteina johtaa siihen, että globaali talouskilpailu määrittää poliittisen asialistan yhä hallitsevammin. Kansallisen katseen laajentamiselle kosmopoliittiseksi voi saada virikettä Snellmanin ajattelusta, jossa kansallinen merkitsi osallisuutta ihmiskunnan historiaan.